

درگاه

اون بش كونده بر نشر اولور علم وصنعت مجموعه سی

۲۰ كانون اول ۱۳۳۸

نومرو : ۶۱

ایکینجی سنه: دردنجی جلد

اجتماعیات

تورك دوستك تكاملی

۶

یافورلی

اسکی تورک لرده تودونلرک فوقنده اولان بوتون ایله ریاست ایدن سیاسی رئیس « یافور » دیرلردی . تودون « بوی بکی » دیمکدی . یافورده « ایل بی » معنا سنه ییدی .

کرك ایل بکی ، کرك بوی بکری ایلدن هیچ آیریلازلردی . بوندن باشقه ، بوبکرك اوتافلرلنده ، ایلانی (آت سوروسی) لرنده ، آغیلرلنده ، ناخیلرلنده ، قایانان (دوه سوروسی) لرنده نه قدار ثروتلری وارده عمومیتله ایله عائد دیمکدی . تورك ایلنده کندینه مخصوص برنوع قومونیزم واردی . بوی کوسترن عادتلردن بعضیسی ذکر ایدم :

قورقود آتاکتابنه کوره بوی بکریله خاتونلر اکثیله « شوله » آدی ویریلن عمومی ضیافتلر ویریلدی . یکریم دورت بوی بکینک بوضیافتلرده حاضر بولومسی شرطدی . فقط ، بوضیافتلره اشتراك ایدن یالکیز بکار دکلدی . « ایل » منسوب بوتون فردل عمومی صوفالرده یز ، ایچر ، اکلنیردی . بونلرک آراسنده چیلیق اولانلره ایسه کیدریلیر ، بورچی اولانلر وارده بورجلری ویریلیر ، دوشکون اولانلره یاردم ایدیلردی .

مثلا درسه خانک قاریسی بولر خاتون دیورکه « بن ، بوتون اوغوز بولیریم شوله یلیم . داغلر کی ات ییغیریم . کوللر کی قییمز صاغیریم . آج اولانلری دویوردم . چیلیق اولانلره ایسه کیدیریم . بورچی اولانلرک بورجلری ویریم . »

شوله نلر بودرجده قاللاردی . بعضاً عجم شاعرلرک « خوان یغما » دیکلری ، « یغما ضیافتی » شکلده اولوردی . قورقود آتاکتابی میدانجه نتیجه قدار ، « خوان یغما » ناک ناسیل رضیافت اولدینی یلینیردی . بوکتاب زه اوغوز ایلنده بکار بکی موقعنده بولومان سالو قازانک هر سنه یز یغما ضیافتی ویردیکنی ، اوج

اوله بوز اولک بوتون بولیرنی بو ضیافته دعوت ایتدیکنی سولیدور . ضیافت شوله نهایت بولوردی . بککریله بوب صوفرادن قاتیانجه سالور قازان خاتونک ائندن نطوتلرک اوتافدن چیقار ، اوتاغک ایچنده ویشنده هر نه مالی وارده یغما ایدیله سنی بککردن و خلقدن رجا ایدردی . بو حرکتله یالکیز خاتونی نفسنه حصر ایتدیکنی ، بوندن باشقه هر نه سی وارده عمومه عائد اولدینی آکلامش اولوردی .

اوغوزک اک زنکین بکی اولان سالور قازان ، بوتون ، ثروتک یغما ایدیله سیله اوکون اوغوزایانک اک فقیر بر فردی اولوردی . بونککریله برابر ، چوق کچمه دن رئیسک عائدانی ، اونی اسکیندن داهای زنکین یازدی . فقط ، بویکی ثروتده نهایت سنه نهایتنه قدار ائند . قالمیلرکدی ، بیل باشنده ، بککین بریغما ضیافتی ویرمکک ، بوتون وارینی یوغنی طوبدن خاقه طانیته جقدی .

بو عادتلر کوستریورکه تورك بکری اصلا دنیا مانه کوکل باغلا مازلردی . تورک لرده بکککری طعم وخت برلشه مزیدی . کرك بکری بکی ، کرك بوی بکری بوی بکری ایچین برر متولیدن باشقه بر شی دکلردی . بونلرک بوتون ثروتلری ، منفعلری عمومه عائد و قفلر حکمنده ییدی . یانفاده اوله یی ناموس سزاق تانی ایدن بو بکری ، ایل اوغریته حیسانلری فدا ایتمکده هر آن حاضر دیر . « انسان نهوده دوغار ، حرب میداندده اولور » مثلی تورك ایچین کرچکدن عمومی برقانون کیددی . خلقک راحت ایچین هر تورلو فدا کارلقلری یان بو بکری ، دنیا ناک اک ده موقرات حاکم لیدی . بوندن دولاییدرکه خلقک نظر نده کرك ایل بکری ، کرك بوی بکری برر حقیق باها کی سولید ، محترم طانیلیردی . خاق بکرم قارش اصلا عصیان چیقارمازدی . فقیرل زنکینلره اصلا حسد ایتزدی . چونک ، اونلرک دبدبه واحتشاملری کندیلرک برنوع سنیققلری ، آرمه لری حکمنده ییدی . ثروتلری ده کندیلرک توزیع ایدلک ایچین ، داغما دولوب بوشالان برر عمومی خزینده ییدی . بکار ، خاق سایه سنده بک اولدقلری ، بوتون ثروت واعتبارلرک خلقدن کلدیکنی بیللیردی . بوکا قارش ، خاق ده بو حششاس مثالری کوکل خوشایله باشنک اوستنده ملوتاردی . لاکین بککک بو قاعده دن انحراف

ایتمک ایسته دیکنی سزیمده « ایللی یلمان ، بکمی یلمان ؟ » دستورینی میریلده نرق سوز صاحی کندیس اولدینی اولره حس ایتدیرلردی .

تورك قومونیزی یالکیز بکریله خاق آراسنده کی بر تساندن عبارت دکلدی . دوغرو دن دوغرو به خاق آراسنده جانلی تساندن زهره لری واردی . (دارست) کوره ، تورک لرده مغوللرده هر قرق خانه متساند بر جماعت تشکیل ایدردی . بو زهره لردن هر برنده ، سنه ده اک آز ، دورت ازدواج وقوعه کلمه سی ، قانونی بر مکفیت حالنده ییدی . رئیس بوی قانونک تطبیق ایدیله مه سندن مسؤلدی . کاینه ویریله جک اقتدارده اولایان دلیقانلرک مصارفلی بو جماعتلر طرفندن ویریلرک اوله ندریلردی . هانکی جماعت بو مکلفیتی ایفا اغترسه مسؤل اولوردی .

اسکی تورک لرده « تعدد زوجات » اولادینی حالده نفوسک فوق الحد چوغالاسی بو ازدواج تساندینک نتیجه سیددی . بو قاعده یه کوره ، هیچ بر دلیقانی بکار قاله مازدی . بوندن باشقه ، هیچ بر بابا کفوی اولان بر کینج طرفندن قیزی ایسته نیلجه ، قیزک موافقتی آتی شرطیله ، اونی ویرمه نلک ایدم سز ایدی .

مخاربه ده شهید دوشنلرک چوققلری حکمدارک سرایه آکنه رق اونک معنوی اولادلی صیراسنه چکردی .

تورک لرده حکومت تشکیلاتی « مستقل بویلر » دورنده باشلامشدی . مستقل بر بوی بکی بر عشرت رئیسندن زیاده ، کوچوک بر حکمدار بکزرلردی . ایل دورنده ایسه ، حکومت تشکیلاتی داهای چوق قوتلندی . حکومت تشکیلاتک ایلک اساسی خصوصی قان دعواسنک ممنوع اولاسیدر . تورک لرده خصوصی انتقامک یاساق اولدینی ، جزا حقنک یالکیز حکمداره عائد اولدینی اولجه بیان اتمشک . حکومت تشکیلاتک ایکینجی اساسی ده ولایت عامه ناک ولایت خاصه دن داهای قوتلی اولسیدر . اسکی عربلرک عرفته کوره ، بالکس ولایت خاصه ولایت عامه دن داهای قوتلیر . حتی ، بو قاعده ، عباسیه دورنده قبه قدار کیردی . حال بوکه بر جمیتده ولایت عامه ، ولایت خاصه دن داهای قوتلی اولازسه ، اوراده حقیق بر دولت ماهیتی وجوده کلمه سز . عربلر ، کرك بوندن دولای کرك

تورک تاریخی حرقیقانی

تورک کلمه‌سناک معناسی

برنارد مونفاج

(بوراده انکلیزجه‌ده کی مقصور ۱۱ حرفک اوقونیدی کی
n به یاقین بر ۱۱ صداسی وارد) . جینیلیر
جا نهایتلرند کی «ر» لری «ت» به تبدیل ایندیکلرند
شوالده بزمده «تات-کوت» ده «تور-کوت» کلمه‌سی
یعنی تورک + موغولجه‌ده کی «اوت» جمع اداتی کورمه‌سی
لازم کلیر. نته کی تورک تورکجه کتایله‌ده (اوغول،
اوغلوت = اوغلده اولدیی کی) منفرد مثاللرینه
راست کلیمکده در . چین وقه نویسلرینه کوره
طولوه معناسنه کان بو تورک کلمه‌سی بیلدیکمز تورکجه
لفتلر آرمسده بو معناد اوله‌رق بولامایورسه قیده،
یکی بجه‌جه‌ده شو ذکر ایندیکمز کیفیته کوره تورکجه‌دن
مقتبس اولمسی اولدنجیه قوتله مبتدل اولان ترک
کلمه‌سه راست کلپورز . عینی زمانده بوکلمه‌ک هند-
جرمان لسانلری ایجریسده برنیمی کشف اولونامیش
اولدیی کی تورک‌لر آسیا آوارلری حکومتک
انقراضسندن اولکی ۵۵۲ تارخیلرند بو حاکم قوم
ایچون آلتای‌ده دمیچی صفیله دمییر ایشله‌میش
اولدیلری‌ده معلوم برکیفیندر . بو مشهور سلاجی
اوسته‌لری دمییر تاکیکلر و طولوه‌لرده یایوب کییمیش
واوکا نظراً آدلانمش اوله‌جقلرلر . ناصلکه تورک
اقوامند قارا - قاپاق لر بو صورتله باش کیملرینه
نظراً اسله‌تمش‌لرلر . شو حالده تورک‌لر دیمک دمییر
تاکیکلر ، طولوه‌لر دیمکدر .

جینیلرک افاده‌سناک بویولده ایضاحی بجه قطعاً
قناعت بخش دمکلیدر . بر دغه ، نماز مؤلفک‌ده
تصریح ایندیکی وجهله ، تورکجه‌ده طولوه معناسنه
ترک کلمه‌سی قطعاً قید اولونمیشدر ، بناء علیه کلمه‌ک
هند - جرمانی اصلی‌ده «تیت اولونمیش اولسه
بیله فارسیده تورکجه‌دن مقتبس کلمه‌لردن عدی‌دوغرو
اولماز . اوندن سوکرده ترکک ایله ترک‌کلمه‌لرینک
صانترنده کی فرق ایله ترک‌لرک آلتای عصرده ولوکه
منفرد بر طرزده اولسون موغولجه آت ، ات ایله
جمع یاه‌لری کیفیتی مسئله‌ده مشکلات احداث ایتمکده در .
نهایت بر طرفدن تورک‌لرک «سرپوشلرینه نظراً
کندیلرینه طولوه» نامی ویردکری کیفیتی ایله دیگر
طرفدن چینجه متنتک صحتده قطعاً شبهه جائز اولمایان
«داغک کندیلرینه بونای ویردی» بولنده کی افاده‌سی
بربرینه منافیدر . ایکنجی مدعانک دها دوغرو اولمسی
شونکله تاکید ایدمیلرک آلتای - تورک‌لری بوکون
بیله کندیلرینه داغه نظراً ، «آلتای - کثری» یعنی
آلتایی نامی ویرمکده در [۱] .

[۱] رادلوفک اوغلیچ (همسک ذکر ایندی
کی اوغلوقی‌ده کیل) نهایتده کی «ط» سی کییمیش برجم
اداقی دییه تفسیری طومسن بکنیمورو «ادعا ایدله
بیلمک ایچون بر آز فضله جرأتکارانه بولویورم»
دیسور . (اورخون کتایله‌ری ، هلسینفورس ،
۱۸۹۶ ، ص ۲۲۲)

آلتایجه «اسلام» رسالسی‌نک (۱۹۱۸ سنه‌سی)
۹ نجی جلدنده (ص ۹۹۰) زورخ‌دن پروفسور
ی . ی . همسک تورک قومی اسناک منشأنه دائر
اسکی برچین تفسیری تاکید ایتمک ایسته‌ین دفته‌شایان
اوافق . بر مقالسی مندرجدر . بوکا عائد بالمخاصه
سوی-شوده یعنی (۶۱۸-۵۸۹) سوی خاندانی
تارخینده شو قیدی بولمده یز : «کین - شان یعنی
(آلتین داغ : آلتای) داغی‌نک آنکندمه تو-کوتلر
اوطوروردی وشنکی بر طولوه‌ی آکدرردی .
اونک ایچون بوقومه اسنی ویردی و بوقولر دبالرند
تولوه‌یه تو - کوته دیدکری ایچون کندیلرینه
تو - کوته آدلادیلر .» (ویسده‌لوناک ده‌ربلو
بیلیوته‌ک اورپانتال سوله‌مان‌نده ، لامی ۱۷۷۹ ،
ص ۸۲ ده کی ترجمه‌سه نظراً) .

او . فرانک آلتایجه «اورته آسیا تورک
واسیت اقامته عائد چین منیلریند برینده معلومات»
[براین ، ۱۹۰۴ ، ص ۱۳] عنوانی اترنده «بوشاق‌ک
یک قناعت بخش بر انطباع ویرمیدی ، چونکه مثلاً
ووهان ، سیه‌ن‌چی اسملرینک ده داغلردن اشتقاق
ایندیریلدیکی ویاخصوس چینجه‌ده کی اجنبی اسملرک
اشتقاقلرینک داغما احتراط ایله تاقی اولونمسی ایجاب
ایندیکی ..» بولنده کی تردد و ملاحظه‌سه قارشی همس
«سوی - شومؤلفک تو - کوته کلمه‌سناک توله‌ده
اولدیی بولنده اثبات ایندیکی واقعه‌دن قطعاً شبهه جائز
اولدیی و بونکله برابر بوسایه‌ده تورک اسناک صحتله
ایضاح اولونه‌بیلدیکنی» درمیان ایتمکده در .

همس دعواسنی شو بولده اثباته جالیشیور :
«اسکی زه‌ویت میسوزلرینک تو - کوته کلمه‌سنی
یازمق ایچون استعمال ایندیکری اشارت‌لر بوکون
یکین لهجه‌سنده طو - چوته دیه تلفظ اولونمده در .
حالبوکه بوتون چین لهجه‌لرینک اصواتک اک اسکی
شکلنی عرض‌ایدن قانون شیورمسنده مقابلی تات-کوت‌در

اسکی تورک‌لرده ولایت عامه‌نک ولایت خاصه‌دن
دها قوتلی اولدینجه دلالت ایدن بعض سانه‌لرله
آدل سوزلری وارددرکه بورایه علاوه‌سی قائده‌دن
حالی دکدر :

(۱) بولده بویوک صویده بوکندن دها اوستوندور .
(۲) بلدن‌کان سید دکل ، بولدن‌کان سیددر .
(۳) تورک آت بونجه باباسنی طانجاز یعنی دولت
عسکری اولونجه آرتق باباسنک قومانداسی آلتنده
قالماز .

(۴) یولداشلرک باباکک اوچاغنه آقین ایدرلرله
سند ده برابر آقین ایت یعنی دولتکله قبیله‌ک آراسنده
اختلاف چیقارسه قبیله‌کدن آیریل ، دولت طرفنی
طوت !

ضیا تورک آلب

ملت مجلسی حالده طولانوب قانونلر وضع ایدمه‌مدکری
ایچون دوامی بر دولت تشکیل ایدمه‌مدیلر دنیانک
هر طرفده عرب عشیقلرینی بوکونه قادر قوتلی
باشانان وهر ددلو فلاکتلره مقاومتلی فیلان ،
عربلرده غایت قوتلی بولونان‌کاله تسانیدر . تورک‌لرده
ایسه عاله تسانیدی جمیت تسانیدن دها ضعیفدر .
تورک دولت تشکیلاتندی بیروم قانچیه یانکزه عاله
تشکیلاتیه یاشایه‌ماز ، مو اولور ، تورک‌لرک اک اسکی
زمانلردنبري دولت تشکیلاتی عاله تشکیلاتک فوقه
چیقارمش‌لرلر . تورک حقوقی‌ده بواسطه مستند اوله‌رق
وجوده کیشدر :

دارمه‌سناک بیانسه نظراً اسکی تورک حقوقی‌ده
چو جوق آلتیجی بالغ اولونجه‌یه قادر عاله رئیسناک
ولایت خاصه‌سه تابع قاله‌بیلیدی . بالغ اولور اولماز
باباسناک ولایت خاصه‌سندن قوروتوله‌رق حکمدارک
ولایت عامه‌سی آتیه کیرردی . یعنی ، سیاسی وظیفه‌لر
و حق‌لر صاحبی اولان و طوبائلر صیراسنه یکردی .
تورک‌لرده ، بر چو جوقک بالغ اولمسی ، بر تهرمانی
کوسترمه‌سیله ثابت اولوریدی . چو جوق اوآنه قادر
آدسزکن بو امتحانندن سوکره آد آیر ، اره‌نلر
واوکسکر عاله کیرردی . بو صورتله بلوغی اثبات
ایدن چو جوقلر آرتق بابایله برابر اوله‌رق مجبوریندم
دکادی . ایسترسه باباسندن آیریه‌بیلیدی . عاله
چامتک مشترک مالندن جمه‌سی آیرمق کوتورمه‌بیلیر
ایدی . اقتصادی و سیاسی استقلاله مالک اولان بو
کنج آرتق اولونه‌بیلیدی . آلتیجی قیزده بابا اوچاغندن
بر جوق «یومشله» هدیه‌لر و جهارلر کلیردی . ایکسی
برلشوب «آق‌تو» نامیه یکی بر تو قورارلر ،
تو بارق صاحبی اولورلردی . رومایلرده بابا تولدیکه
اوغللری و طوبادش حقوقه مالک اوله‌مازیدی . بوندن
باشقه ، عاله‌نک بوتون ثروتی‌ده بابانک اولدیندن ،
بابا وصیتله ایستدیکنه ترک ایدمیلیدی . اوغللرینک
بو مال اوزرندمه هیچ بر حق یوقدی . اسکی تورک‌لرده
ایسه ، چو جوق و طوبادش اوله‌بیلدیک ایچین باباسنک
تولمسی بیزیمک مجبور اولدیی کی ، عاله‌سناک مشترک
ثروتندن جمه‌سی یعنی میراثی آلتی ایچین‌ده باباسنک
آناسنک ثلومنه انتظار ایتمک اضطرارنده دکادی .
اونلر هنوز حیاته‌ده ایکن ، میراثی آلهرق آیری بر
آوه چیقاییلیدی .

مع مافیه ، تورک حقوقی ، چو جوقلر طرفندن
مشترک ثروتک بوصورتله تقسیمندن سوکره ، بابانک
ضرورته دوشمک احتمالی‌ده نظرندن اوزاق طوتامیش
ایدی . بویله بر حال وقوعنده ، بابا تقسیم اولونان
سوزورلک ، حیوانلرک بشده برینی اوغللرلرینک کیری
آلتی حقنه مالکیدی .

میلادک ۱۸۴۰ تارخینده اوراتلردن یکرینی
درت بوی مملتک «اوراتلر مجتمه‌سی» حالنده
طولانه‌رق ۱۱۵ ماده‌ک بر قانوننامه یامه‌لری‌ده
کوستریورکه ، دها یابوناق دورنده‌بیله ، تورک‌لایی
برملت مجلسی حالته کلارک حقیقی قانونلر یاییلوریدی .